

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MELCHIOR WATHELET
prezentate la 14 aprilie 2016¹

Cauza C-115/15

**Secretary of State for the Home Department
împotriva
NA**

[cerere de decizie preliminară formulată de Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Curtea de Apel [Anglia și Țara Galilor] [Secția civilă], Regatul Unit)]

„Trimitere preliminară — Articolele 20 TFUE și 21 TFUE — Articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 — Divorț — Păstrarea dreptului de ședere al resortisantului unei țări terțe căruia i s-au încredințat copiii minori care au cetățenia unui alt stat membru al Uniunii Europene — Articolul 12 primul paragraf din Regulamentul nr. 1612/68”

I – Introducere

1. Problema care se ridică în prezenta cauză este aceea dacă un resortisant al unei țări terțe, care locuia într-un stat membru cu un cetățean al Uniunii Europene, în calitate de soț al acestuia din urmă, poate continua să locuiască în acest stat, în condițiile în care cetățeanul Uniunii a părăsit definitiv statul în discuție și procedura de divorț a fost inițiată ulterior plecării sale.

2. Curtea a avut deja ocazia să analizeze această problemă în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476). Totuși, spre deosebire de această primă cauză, plecarea soțului și divorțul care a urmat acestei plecări au loc în contextul unor acte de violență domestică. Or, deși articolul 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE² include această ipoteză, Curtea nu a avut încă ocazia să o interpreteze.

3. Prezența, pe teritoriul țării gazdă, a doi copii rezultați din uniunea dintre un cetățean al Uniunii și resortisantul unei țări terțe va oferi de asemenea Curții ocazia să precizeze criteriile de apreciere a testului „privării de esența drepturilor” rezultat din jurisprudența inițiată prin Hotărârea Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124).

1 — Limba originală: franceza.

2 — JO L 158, p. 77, precum și rectificare în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56.

II – Cadrul juridic

A – *Tratatul FUE*

4. Articolul 20 TFUE prevede că se instituie cetățenia Uniunii și că beneficiază de aceasta orice persoană care are cetățenia unui stat membru. În temeiul alineatului (2) al acestui articol, cetățenii Uniunii au printre altele „dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre”. Conform articolului 20 alineatul (2) al doilea paragraf TFUE, acest drept se exercită „în condițiile și limitele definite prin tratate și prin măsurile adoptate pentru punerea în aplicare a acestora”.

5. Articolul 21 TFUE prevede totuși că, deși orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, acest drept se exercită „sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora”.

B – *Directiva 2004/38*

6. Potrivit considerentului (15) al Directivei 2004/38, „[e]ste necesar să fie conferită o protecție juridică membrilor familiei în caz de deces al cetățeanului Uniunii, de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a unui parteneriat înregistrat. Cu respectul cuvenit vieții de familie și demnității umane, precum și în anumite condiții în scopul evitării abuzurilor, este necesar, prin urmare, să se ia măsuri care să asigure că, în asemenea situații, membrii familiei care își au deja reședința pe teritoriul statului membru gazdă își păstrează dreptul de ședere exclusiv pe bază individuală”.

7. Articolul 7 din Directiva 2004/38 reglementează dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, după cum urmează:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care:

- (a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau
- (b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă [...]

[...]

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a), (b) sau (c).

[...]”

8. În conformitate cu articolul 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38:

„Fără a aduce atingere dispozițiilor celui de-al doilea paragraf, divorțul, anularea căsătoriei sau încetarea parteneriatului înregistrat menționat la articolul 2 punctul 2 litera (b) nu atrag după sine pierderea dreptului de ședere al membrilor familiei unui cetățean al Uniunii care nu sunt resortisanți ai unui stat membru în cazurile în care:

- (a) înainte de inițierea procedurilor judiciare de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a parteneriatului înregistrat, căsătoria sau parteneriatul înregistrat a durat cel puțin trei ani, din care cel puțin un an în statul membru gazdă, sau
- (b) prin acordul soților sau al partenerilor menționați la articolul 2 punctul 2 litera (b) ori prin hotărâre judecătorească, copiii cetățeanului Uniunii au fost încredințați soțului sau partenerului care nu are cetățenia unui stat membru sau
- (c) acest lucru este justificat de situații deosebit de dificile, precum faptul de a fi fost victima violenței în familie în perioada în care căsătoria sau parteneriatul înregistrat era încă în vigoare, sau
- (d) prin acordul soților sau al partenerilor menționați la articolul 2 punctul 2 litera (b) sau prin hotărâre judecătorească, soțul ori partenerul care nu are cetățenia unui stat membru are dreptul de vizitare a copilului minor, cu condiția ca instanța judecătorească să fi hotărât că vizitele trebuie să aibă loc în statul membru gazdă și atât timp cât sunt necesare.

Înainte de a dobândi dreptul de ședere permanentă, dreptul de ședere al persoanelor interesate rămâne supus obligației ca acestea să poată dovedi că desfășoară o activitate salariată sau independentă sau că au suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii lor, precum și că dețin o asigurare medicală completă, valabilă în statul membru gazdă, ori că sunt membri ai familiei constituite deja în statul membru gazdă de către o persoană care îndeplinește aceste cerințe. Resursele suficiente sunt definite la articolul 8 alineatul (4).

Membrii de familie menționați mai sus își mențin dreptul de ședere exclusiv cu titlu personal.”

9. În sfârșit, articolul 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38 prevede că cetățenii Uniunii care au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani dobândesc dreptul de ședere permanentă pe teritoriul acestuia. În conformitate cu alineatul (2) al aceluiași articol, regula „se aplică și în cazul membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care au avut reședința legală împreună cu cetățeanul Uniunii în statul membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani”.

C – *Regulamentul (CEE) nr. 1612/68*

10. Potrivit articolului 12 primul paragraf din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității³, „[c]opiii resortisantului unui stat membru care este sau a fost încadrat în muncă pe teritoriul unui alt stat membru sunt admiși în sistemul de învățământ general, la cursurile de ucenici și de formare profesională în aceleași condiții ca și resortisanții statului respectiv, dacă aceștia domiciliază pe teritoriul aceluși stat”.

3 — JO L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11.

III – Situația de fapt din litigiul principal

11. NA este cetățean pakistanez. În luna septembrie 2003, aceasta s-a căsătorit cu KA la Karachi (Pakistan). După ce s-a deplasat și a locuit în Germania, acesta a obținut cetățenia germană.
12. În luna martie 2004, soții s-au mutat în Regatul Unit și, la 7 noiembrie 2005, lui NA i s-a eliberat un permis de ședere valabil până la 21 septembrie 2009.
13. Relația lor s-a deteriorat totuși, iar NA a fost victima unei serii de acte de violență domestică. După un act de violență împotriva lui NA (care depășise cinci luni de sarcină la momentul respectiv), KA a părăsit domiciliul conjugal în octombrie 2006. În decembrie 2006, acesta a părăsit definitiv Regatul Unit pentru a se întoarce în Pakistan.
14. În timp ce se afla în Regatul Unit, KA a desfășurat fie o activitate salariată, fie o activitate independentă. La 5 decembrie 2006, acesta a solicitat autorităților britanice să anuleze permisul de ședere al lui NA pentru motivul că s-a mutat definitiv în Pakistan. Acesta a cerut să fie informat cu privire la anularea permisului de ședere.
15. KA a susținut că a divorțat de NA printr-un „talaq”⁴ emis în Karachi la 13 martie 2007. În luna septembrie 2008, NA a introdus o cerere de divorț în Regatul Unit. Divorțul a devenit definitiv la 4 august 2009, iar cele două fiice ale cuplului au fost încredințate lui NA.
16. MA s-a născut la 14 noiembrie 2005, iar IA s-a născut la 3 februarie 2007. Ambele au cetățenie germană și au început școala în Regatul Unit în luna ianuarie 2009 și, respectiv, în luna septembrie 2010.
17. NA a depus o cerere privind obținerea unui permis de ședere permanentă în Regatul Unit, care a fost însă respinsă.
18. NA a formulat o acțiune împotriva acestui refuz. Acțiunea a fost respinsă în primă instanță. Cu toate acestea, la 22 februarie 2013, instanța de al doilea grad, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil)], a modificat prima hotărâre.
19. Mai întâi, această instanță a confirmat că NA nu beneficia de păstrarea dreptului său de ședere în temeiul articolului 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38 pentru motivul că, la data divorțului, KA nu își mai exercita, în acest stat membru, drepturile conferite de tratate.
20. În schimb, aceasta a considerat în continuare că NA beneficia de dreptul de ședere în temeiul, pe de o parte, al articolului 20 TFUE, în aplicarea principiilor enunțate în Hotărârea Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), și, pe de altă parte, al articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68.
21. În sfârșit, ținând seama de faptul că nu s-a contestat că refuzul unui drept de ședere în Regatul Unit împotriva lui NA i-ar obliga pe copiii săi, MA și IA, să părăsească acest stat membru împreună cu ea, întrucât aceasta asigură îngrijirea lor exclusivă, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [Tribunalul Superior (Camera pentru imigrație și azil)], considerând că posibila expulzare a lui MA și a lui IA din Regatul Unit le-ar încălca acestora drepturile conferite de articolul 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), a admis acțiunea formulată de NA în temeiul acestei dispoziții.

4 — Este vorba despre o formă de divorț unilateral care este legală în dreptul pakistanez, însă nerecunoscută în Regatul Unit.

22. NA a declarat apel împotriva acestei hotărâri în ceea ce privește refuzul dreptului de ședere întemeiat pe articolul 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38. Autoritățile britanice au declarat de asemenea apel împotriva hotărârii în ceea ce privește dreptul de ședere al lui NA, întemeiat, pe de o parte, pe articolul 20 TFUE și, pe de altă parte, pe articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68. Considerațiile din hotărâre referitoare la articolul 8 din CEDO nu au făcut, în schimb, obiectul vreunei contestații.

23. În acest context, în două hotărâri pronunțate la 17 iulie 2014 și, respectiv, la 25 februarie 2015, Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [Curtea de Apel (Anglia și Țara Galilor) (Secția civilă)] a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții patru întrebări preliminare.

IV – Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții

24. Prin decizia din 25 februarie 2015, primită de Curte la 6 martie 2015, Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [Curtea de Apel (Anglia și Țara Galilor) (Secția civilă)] a adresat, așadar, Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Cetățeanul unei țări terțe care este fost soț al unui cetățean al Uniunii trebuie să poată dovedi că fostul său soț exercita drepturi conferite prin tratat în statul membru gazdă la momentul divorțului lor pentru a-și păstra dreptul de ședere în temeiul articolului 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38?
- 2) Un cetățean al Uniunii Europene are, potrivit dreptului Uniunii, dreptul de ședere într-un stat membru gazdă în temeiul articolelor 20 și 21 TFUE în situația în care singurul stat din cadrul Uniunii în care cetățeanul are dreptul să aibă reședința este cel a cărui cetățenie o deține, dar există o constatare a unei instanțe competente potrivit căreia expulzarea cetățeanului din statul membru gazdă în statul membru a cărui cetățenie o deține ar încălca drepturile sale conferite de articolul 8 din CEDO sau de articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare «carta»)?
- 3) Atunci când cetățeanul Uniunii la care se referă a doua întrebare este un copil, părintele căruia i-a fost încredințat în mod exclusiv copilul respectiv are un drept derivat de ședere în statul membru gazdă în cazul în care copilul ar trebui să își însoțească părintele la expulzarea acestuia din urmă din statul membru gazdă?
- 4) Un copil are drept de ședere în statul membru gazdă potrivit articolului 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 (în prezent articolul 10 din Regulamentul [(UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (JO L 141, p. 1)]) dacă părintele copilului care este cetățean al Uniunii, care a fost angajat în statul membru gazdă, a încetat să aibă reședința în acest stat înainte de începerea studiilor de către copil în statul respectiv?”

25. NA, Aire Centre, guvernul Regatului Unit, guvernele danez, olandez și polonez, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. În plus, NA, Aire Centre, guvernul Regatului Unit și Comisia s-au exprimat în cadrul ședinței care a avut loc la 18 februarie 2016.

V – Analiză

A – *Cu privire la caracterul pretins ipotetic al întrebărilor preliminare*

26. Conform guvernului Regatului Unit, a doua și a treia întrebare adresate de instanța de trimitere ar fi de natură ipotetică și irelevante pentru litigiul întrucât s-a recunoscut deja lui NA și copiilor săi dreptul de ședere în Regatul Unit în temeiul articolului 8 din CEDO. Conform guvernului olandez, această constatare ar face ipotetice toate întrebările adresate.

27. În această privință, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că, în cadrul cooperării dintre Curte și instanțele naționale, astfel cum este prevăzută la articolul 267 TFUE, doar instanța națională, care este sesizată cu litigiul și care trebuie să își asume responsabilitatea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată, are competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții⁵.

28. Potrivit acestei jurisprudențe, „întrebările referitoare la interpretarea dreptului Uniunii adresate de instanța națională în cadrul normativ și factual pe care îl definește sub răspunderea sa și a cărui exactitate Curtea nu are competența să o verifice beneficiază de o prezumție de relevanță”⁶.

29. Or, în speță, nu rezultă în mod vădit că problema care stă la baza întrebărilor adresate ar fi pur ipotetică.

30. Astfel, nu se poate exclude că răspunsurile pe care le va da Curtea la diferitele întrebări care îi sunt adresate stabilesc dacă NA are dreptul de a beneficia de anumite prestații de securitate socială și de prestații fără caracter contributiv care i se refuză în prezent ca urmare a restrângerii drepturilor conferite de un drept de ședere întemeiat pe articolul 8 din CEDO⁷. Un drept de ședere întemeiat în mod direct pe dreptul Uniunii ar putea, cel puțin, să îi confere lui NA un nivel sporit de securitate juridică⁸.

31. În aceste condiții, solicităm Curții să considere admisibile întrebările adresate de instanța de trimitere.

B – *Observații introductive cu privire la articolul 16 din Directiva 2004/38*

32. Instanța de trimitere și-a limitat întrebările la interpretarea articolelor 20 TFUE și 21 TFUE, a articolului 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38 și a articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68.

33. Cu toate acestea, Curtea a avut deja ocazia să precizeze, în special într-o cauză referitoare la dreptul de ședere al unui resortisant al unei țări terțe, ascendent direct al unor cetățeni ai Uniunii de vârstă mică, că această împrejurare nu împiedică Curtea să îi furnizeze toate elementele de interpretare a dreptului Uniunii care pot fi utile pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă această instanță s-a referit sau nu s-a referit la acestea în enunțul întrebărilor respective⁹.

5 — A se vedea în acest sens Hotărârea *Trespa International* (C-248/07, EU:C:2008:607, punctul 32).

6 — Hotărârea *Wojciechowski* (C-408/14, EU:C:2015:591, punctul 32). A se vedea de asemenea, printre numeroase hotărâri, Hotărârile *Pujante Rivera* (C-422/14, EU:C:2015:743, punctul 20 și jurisprudența citată), precum și *Trespa International* (C-248/07, EU:C:2008:607, punctul 33).

7 — A se vedea în acest sens observațiile scrise depuse de NA (punctul 7).

8 — A se vedea în acest sens observațiile scrise depuse de Aire Centre (punctul 3).

9 — A se vedea în acest sens în special Hotărârea *Alokpa și Moudoulou* (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 20).

34. În speță, Comisia a ridicat, în observațiile sale scrise, problema posibilității ca lui NA să i se recunoască un drept de ședere permanentă în temeiul articolului 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38, și aceasta începând cu luna martie 2009.

35. Astfel, potrivit articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, membrul familiei unui cetățean al Uniunii, care nu are cetățenia unui stat membru, beneficiază de recunoașterea unui drept de ședere care depășește trei luni atunci când însoțește sau se alătură în statul membru gazdă cetățeanului Uniunii respectiv, în măsura în care acesta din urmă îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) literele (a)-(c) din Directiva 2004/38¹⁰.

36. În continuare, potrivit articolului 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38, în cazul în care șederea se prelungește în mod legal „împreună cu cetățeanul Uniunii în statul membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani”, membrul de familie al cetățeanului Uniunii, care nu are cetățenia unui stat membru, dobândește un drept de ședere permanentă pe același teritoriu.

37. Or, în speță, reiese din elementele de la dosarul de care dispune Curtea că NA a ajuns pe teritoriul Regatului Unit împreună cu KA, soțul său, cetățean al Uniunii, în martie 2004. Pe de altă parte, nu se contestă că, până la plecarea sa în decembrie 2006, KA era un lucrător salariat sau care desfășura activități independente. Prin urmare, NA putea solicita, până la această dată, dreptul de ședere în temeiul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38.

38. În continuare, este de asemenea cert că lui NA i-au fost încredințați exclusiv cei doi copii ai săi (unul dintre aceștia fiind născut înainte ca KA să părăsească domiciliul conjugal), care sunt cetățeni ai Uniunii, întrucât sunt resortisanți germani.

39. Pe baza principiilor stabilite de către Curte în Hotărârea Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639), dreptul de ședere derivat al lui NA a continuat, așadar, în mod neîntrerupt prin prisma copiilor săi¹¹. Astfel, potrivit Curții, condițiile prevăzute de Directiva 2004/38 pentru ca un copil, cetățean al Uniunii, să beneficieze de dreptul de ședere pe teritoriul unui stat membru a cărui cetățenie nu o deține sunt îndeplinite cu condiția ca *cineva* (nu neapărat copilul însuși, ci, în speță, unul dintre părinții săi) să poată garata că îndeplinește condițiile financiare și alte condiții necesare pentru ca un cetățean al Uniunii fără activitate să poată beneficia de dreptul de ședere în alt stat membru¹².

40. Potrivit Curții, în aceste condiții, articolul 20 TFUE și Directiva 2004/38 „conferă [...] resortisantului minor de vârstă mică al unui stat membru care are o asigurare medicală adecvată și care se află în întreținerea unui părinte, el însuși resortisant al unei țări terțe, ale cărui resurse sunt suficiente pentru ca cel dintâi să nu devină o povară pentru finanțele publice ale statului membru gazdă, un drept de ședere pe durată nedeterminată pe teritoriul acestui din urmă stat. *În aceste circumstanțe, aceleași dispoziții permit părintelui căruia i-a fost încredințat efectiv acest resortisant să rămână cu el în statul membru gazdă*”¹³.

10 — Cu alte cuvinte să fie lucrător salariat sau care desfășoară activități independente în statul membru gazdă sau să dispună de suficiente resurse pentru el și pentru membrii familiei sale, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă, și să dețină asigurare medicală completă în același stat sau să urmeze studii în principal (cu condiția de a îndeplini aceleași cerințe privind resursele și asigurarea medicală precum cele citate anterior).

11 — Hotărârea Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, punctele 45-47). A se vedea de asemenea Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 29).

12 — A se vedea în acest sens în special Hotărârile Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, punctele 28 și 30, precum și punctele 41 și 47) și Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 27).

13 — Hotărârea Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, punctul 47). Sublinierea noastră.

41. Din explicațiile date de reprezentantul lui NA, la ședința din 18 februarie 2016, pare să reiasă că condițiile privind „resursele suficiente” nu sunt prezente în speță. Cu toate acestea, revine instanței naționale sarcina de a verifica dacă aceste condiții era îndeplinite între momentul în care soțul a părăsit Regatul Unit și luna martie 2009, dată la care NA ar fi fost rezidentă de cinci ani în Regatul Unit. În cazul în care instanța de trimitere ar constata existența unei perioade neîntrerupte de „ședere legală” de cinci ani în cazul lui NA, aceasta ar fi dobândit, în acel moment, un drept de ședere permanentă în temeiul articolului 16 din Directiva 2004/38.

42. Desigur, spre deosebire de situațiile de fapt care au determinat pronunțarea Hotărârilor Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639) și Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), dreptul de ședere derivat al lui NA nu ar avea eventual legătură cu dreptul de ședere al unuia și aceluiași cetățean al Uniunii (copilul său). Acesta ar fi început prin intermediul dreptului de ședere al soțului său, pentru a continua ulterior prin intermediul dreptului copiilor săi.

43. În această privință, este cert că articolul 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38 se aplică „în cazul membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care au avut reședința legală împreună cu cetățeanul Uniunii”¹⁴, ceea ce ar putea însemna că dreptul derivat invocat trebuie să provină de la aceeași persoană.

44. Cu toate acestea, succesiunea în timp a diferitor factori de legătură cu cetățenia Uniunii – în plus, în cadrul aceleiași unități familiale – nu ne pare de natură să repună în discuție, ca atare, realitatea unei șederi legale pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani. Or, aceasta este condiția esențială prevăzută la articolul 16 pentru a beneficia de un drept de ședere permanentă.

45. Astfel, nu ar fi paradoxal să nu se impună resortisantului unei țări terțe să mențină o coabitare¹⁵, ba chiar „o conviețuire efectivă”¹⁶ cu cetățeanul Uniunii, dar să se refuze ca legătura cu cetățenia Uniunii – cheia deschiderii dreptului de ședere – să continue în mod neîntrerupt prin intermediul unei alte persoane, în speță copilul sau copiii săi?

46. În consecință, o interpretare literală a articolului 16 alineatul (2) din Directiva 2004/38 ne-ar părea excesiv de strictă, în condițiile în care, potrivit Curții, contextul și obiectivul urmărit de Directiva 2004/38 împiedică interpretarea restrictivă a dispozițiilor sale¹⁷.

47. În plus, vom adăuga cu titlu suplimentar că, în situația din cauza principală, perioada de cinci ani ne pare de asemenea îndeplinită din luna noiembrie 2010, MA fiind născută la 14 noiembrie 2005, cu condiția ca NA să fi dispus de resurse suficiente pentru ca fiica sa mai mare să nu devină o povară pentru finanțele publice ale statului membru gazdă.

C – Cu privire la prima întrebare preliminară

48. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă resortisantul unei țări terțe, fost soț al unui cetățean al Uniunii, trebuie să poată demonstra că fostul său soț își exercita drepturile conferite de tratate în statul membru gazdă în momentul divorțului pentru a putea păstra dreptul de ședere în temeiul articolului 13 alineatul (2) din Directiva 2004/38.

49. Articolul 13 din Directiva 2004/38 reglementează păstrarea dreptului de ședere de către membrii de familie în caz de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a parteneriatului înregistrat (în continuare, „în caz de divorț”).

14 — Sublinierea noastră.

15 — A se vedea în acest sens Hotărârile Diatta (267/83, EU:C:1985:67, punctele 20 și 22), precum și Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, punctul 58).

16 — A se vedea în acest sens Hotărârea Ogieriakhi (C-244/13, EU:C:2014:2068, punctele 36, 38 și 47).

17 — A se vedea în acest sens Hotărârea Metock și alții (C-127/08, EU:C:2008:449, punctul 84).

50. Până în prezent, această dispoziție a făcut obiectul unei singure cereri de decizie preliminară¹⁸. Ipoteza era cea prevăzută la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (a) din Directiva 2004/38. Astfel, trebuia să se stabilească dacă resortisantul unei țări terțe, divorțat de un cetățean al Uniunii, a cărui căsătorie a durat cel puțin trei ani înainte de inițierea procedurii judiciare de divorț, dintre care cel puțin un an în statul membru gazdă, putea beneficia de păstrarea dreptului de ședere în acest stat membru, în condițiile în care soțul cetățean al Uniunii părăsise acest stat înainte de divorț.

51. În hotărârea pronunțată, Curtea a considerat că „dreptul de ședere al soțului cetățeanului Uniunii, resortisant al unei țări terțe, poate să fie păstrat, în temeiul articolului 13 alineatul (2) primul paragraf litera (a) din Directiva 2004/38, numai în cazul în care statul membru în care locuiește acest resortisant este «statul membru gazdă», în sensul articolului 2 punctul 3 din Directiva 2004/38, *la data inițierii procedurii judiciare*”¹⁹.

52. În cauza principală, Curtea va trebui să examineze de această dată situația prevăzută la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38, cu alte cuvinte posibilitatea de păstrare a dreptului de ședere de către membrii de familie ai unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru în caz de divorț „[în cazurile în care] acest lucru este justificat de situații deosebit de dificile, precum faptul de a fi fost victima violenței în familie”.

53. În această situație, soțul cetățean al Uniunii al unui resortisant al unei țări terțe trebuie să fi avut reședința în statul membru gazdă până la data pronunțării hotărârii judecătorești de divorț pentru ca resortisantul unei țări terțe să se poată prevala de păstrarea dreptului său de ședere?

1. Cadrul interpretativ rezultat din Hotărârea Singh și alții

54. În Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476), Curtea a statuat că o cerere de divorț ulterioară plecării soțului cetățean al Uniunii nu poate avea ca efect *renașterea* dreptului de ședere al soțului resortisant al unei țări terțe „în condițiile în care articolul 13 din Directiva 2004/38 se referă numai la «păstrarea» unui drept de ședere existent”²⁰.

55. Pe baza coroborării articolelor 12 și 13 din Directiva 2004/38, Curtea a considerat că dreptul de ședere derivat al resortisantului unei țări terțe încetează atunci când soțul său, cetățean al Uniunii, părăsește statul membru în care locuiesc pentru a se instala în alt stat membru sau într-o țară terță²¹.

56. Aceasta a considerat totuși că dreptul de ședere al soțului cetățeanului Uniunii, resortisant al unei țări terțe, poate fi păstrat, în temeiul articolului 13 alineatul (2) primul paragraf litera (a) din Directiva 2004/38, în cazul în care statul membru în care locuiește acest resortisant este „statul membru gazdă”, în sensul articolului 2 punctul 3 din Directiva 2004/38, *la data inițierii procedurii judiciare*²².

57. Aceste trei puncte din Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476) permit înțelegerea logicii care prevalează la interpretarea articolului 13 din Directiva 2004/38.

58. Principiul este acela al dispariției dreptului de ședere al membrilor familiei unui cetățean al Uniunii care nu au cetățenia unui stat membru atunci când cetățeanul Uniunii de care se leagă dreptul de ședere părăsește teritoriul statului membru gazdă. Cu toate acestea, anumite evenimente care pot surveni *în cadrul* unei proceduri de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a unui parteneriat înregistrat permit păstrarea dreptului de ședere al membrilor familiei.

18 — Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476).

19 — Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476, punctul 61). Sublinierea noastră.

20 — Punctul 67.

21 — Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476, punctul 62).

22 — Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476, punctul 61).

59. Astfel, după cum demonstrează Hotărârea Singh și alții (C-218/14, EU:C:2015:476), nu divorțul, anularea căsătoriei sau încetarea parteneriatului înregistrat *ca atare* păstrează dreptul de ședere al membrilor familiei, ci ipotezele specifice detaliate la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf din Directiva 2004/38.

60. În această privință, subliniem că, în comentariile referitoare la articolul 13 din propunerea care a condus la adoptarea Directivei 2004/38, Comisia prezenta deja diferitele ipoteze enunțate drept „condiții *alternative*”²³, cu alte cuvinte că o singură ipoteză este suficientă pentru declanșarea păstrării dreptului de ședere.

61. În consecință, ipotezele prevăzute la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf din Directiva 2004/38 trebuie interpretate ca tot atâtea elemente declanșatoare ale păstrării dreptului de ședere al resortisantului unei țări terțe, soț al unui cetățean al Uniunii.

62. În cazul în care soțul respectiv părăsește statul membru gazdă înainte ca unul dintre aceste elemente să se producă, articolul 13 nu poate avea ca efect „păstrarea” dreptului de ședere, acesta dispărând deja în realitate. În schimb, în cazul în care plecarea prevăzută la articolul 12 alineatul (3) a avut loc după unul dintre evenimentele – iar nu pronunțarea divorțului *stricto sensu* – care declanșează păstrarea dreptului de ședere în temeiul articolului 13 alineatul (2) primul paragraf, plecarea ulterioară a cetățeanului Uniunii nu are nicio incidență.

2. Ipoteza „situații[lor] deosebit de dificile” prevăzută la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38

63. Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, pentru interpretarea unei dispoziții de drept al Uniunii, este necesar să se țină cont nu doar de termenii acesteia, ci, în egală măsură, de contextul său și de obiectivele urmărite prin reglementarea din care face parte această dispoziție²⁴.

64. Textul articolului 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 nu permite, ca atare, să se dea un răspuns util la prima întrebare preliminară.

65. Subliniem totuși că, contrar celorlalte ipoteze prevăzute la primul paragraf, se utilizează o formă de trecut încheiat pentru a defini situația de fapt care declanșează păstrarea dreptului de ședere.

66. Astfel, articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 se aplică violenței în familie „în perioada în care căsătoria sau parteneriatul înregistrat era încă în vigoare”. Prin urmare, există în mod necesar un decalaj temporal între violența în familie, element declanșator al dispoziției, și divorț.

67. Pe de altă parte, mai multe elemente ne permit să definim obiectivul urmărit de legiuitorul Uniunii.

68. Pe de o parte, considerentul (15) al Directivei 2004/38 se referă în mod expres la necesitatea de a „conferi[...] o protecție juridică membrilor familiei în caz [...] de divorț, de anulare a căsătoriei sau de încetare a unui parteneriat înregistrat”.

23 — Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora [COM(2001) 257 final, JO C 270 E, p. 150]. Sublinierea noastră.

24 — A se vedea în special Hotărârile Yaesu Europe (C-433/08, EU:C:2009:750, punctul 24), Brain Products (C-219/11, EU:C:2012:742, punctul 13), Koushkaki (C-84/12, EU:C:2013:862, punctul 34), precum și Lanigan (C-237/15 PPU, EU:C:2015:474, punctul 35).

69. Pe de altă parte, explicațiile Comisiei referitoare la propunerea care a condus la adoptarea articolului 13 din Directiva 2004/38 precizează că „această dispoziție urmărește să ofere o anumită protecție juridică acestor persoane al căror drept de ședere depinde de legătura familială reprezentată de căsătorie și care ar putea fi supuse, pentru acest motiv, unui șantaj la divorț”²⁵.

70. Or, un asemenea risc de „șantaj la divorț” sau la refuzul de divorț ne pare deosebit de prezent în contextul unor acte de violență domestică. Astfel, pierderea dreptului de ședere derivat al soțului resortisant al unei țări terțe, în cazul plecării cetățeanului Uniunii, ar putea fi utilizată ca mijloc de presiune pentru a se opune divorțului, în condițiile în care asemenea circumstanțe sunt deja de natură să determine o slăbire psihologică a victimei și, în orice caz, o teamă față de autorul actelor de violență.

71. Cerința unei prezențe efective a soțului cetățean al Uniunii pe teritoriul statului membru gazdă până la divorț sau, cel puțin, până la inițierea procedurii judiciare de divorț ar fi de asemenea de natură să afecteze aplicarea respectivului articol 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38, având în vedere riscul unei sancțiuni penale aferente unor comportamente constitutive de acte de violență domestică.

72. Astfel, nu se poate exclude că autorul unor asemenea fapte urmărește să părăsească teritoriul pe care au fost săvârșite faptele pentru a scăpa de o eventuală condamnare, privând *de facto* resortisantul unei țări terțe de dreptul său de ședere derivat. Or, inițierea unei proceduri de divorț ca urmare a unor acte de violență domestică ar putea conduce, în mod simultan, la denunțarea faptelor la autoritățile judiciare.

73. O interpretare a articolului 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 care ar impune resortisantului unei țări terțe să demonstreze că fostul său soț își exercita drepturile conferite de tratate în statul membru gazdă la momentul divorțului pentru a putea păstra un drept de ședere ar fi, așadar, în mod vădit contrară obiectivului de protecție juridică urmărit de dispoziția menționată.

74. În sfârșit, astfel cum am amintit deja anterior, „[ț]inând seama de contextul și de obiectivul urmărit prin Directiva 2004/38, dispozițiile acesteia nu pot fi interpretate restrictiv și nu trebuie, în orice caz, să fie lipsite de efect util”²⁶.

75. Or, o interpretare care impune prezența soțului cetățean al Uniunii pe teritoriul statului membru gazdă până la inițierea procedurii de divorț ar fi nu numai restrictivă, ci, în plus, ar priva dispoziția de efectul său util, care constă în transformarea dreptului de ședere *derivat* al unui membru al familiei unui cetățean al Uniunii în drept de ședere personal în circumstanțe particulare care necesită să fie protejate.

76. Astfel, în cazul în care faptul de a fi victima unui act de violență domestică a fost considerat, de către legiuitorul Uniunii, un motiv care justifică transformarea unui drept derivat în drept individual, recunoașterea unui asemenea drept nu poate fi supusă doar voinței autorului faptelor de a rămâne pe teritoriul statului membru gazdă.

3. Concluzie intermediară

77. Chiar și coroborate, articolele 12 și 13 din Directiva 2004/38 nu permit înțelegerea divorțului, a anulării căsătoriei sau a încetării parteneriatului înregistrat, ca atare, ca elemente declanșatoare ale păstrării dreptului de ședere.

25 — Propunere de directivă [COM(2001) 257 final].

26 — Hotărârea Metock și alții (C-127/08, EU:C:2008:449, punctul 84).

78. Aceste situații precise, enunțate în titlul articolului 13 din Directiva 2004/38, constituie doar un cadru în care unul dintre evenimentele enunțate la alineatul (2) al articolului menționat poate surveni și, astfel, determina păstrarea dreptului de ședere al soțului resortisant al unei țări terțe dacă și numai dacă cetățeanul Uniunii este încă prezent pe teritoriul statului membru gazdă la acel moment.

79. În ceea ce privește, mai precis, ipoteza actelor de violență domestică prevăzută la articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38, interpretarea teleologică a acestei dispoziții determină reținerea apariției actelor de violență domestică ca element declanșator al păstrării dreptului de ședere al resortisantului unei țări terțe, soț al unui cetățean al Uniunii.

80. Orice altă interpretare ar lipsi articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 de efectul său util, și anume asigurarea unei protecții juridice victimei actului de violență, chiar dacă interpretarea propusă respectă, pe de altă parte, modul de redactare a dispoziției în litigiu.

81. În sfârșit, riscul unui abuz evocat în considerentul (15) al Directivei 2004/38 este înlăturat suficient de obligația prevăzută la articolul 13 alineatul (2) al doilea paragraf, în temeiul căruia dreptul de ședere al persoanelor prevăzute la primul paragraf „rămâne supus obligației ca acestea să poată dovedi că desfășoară o activitate salariată sau independentă sau că au suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii lor, precum și că dețin o asigurare medicală completă, valabilă în statul membru gazdă, ori că sunt membri ai familiei constituite deja în statul membru gazdă de către o persoană care îndeplinește aceste cerințe”.

82. La încheierea acestei analize, propunem, așadar, să se răspundă la prima întrebare preliminară adresată că, în ipoteza în care divorțul are loc ca urmare a unor acte de violență domestică, articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38 nu impune ca cetățeanul Uniunii însuși, soț al resortisantului unei țări terțe, să locuiască el însuși pe teritoriul statului membru gazdă conform articolului 7 alineatul (1) din această directivă, la momentul divorțului, pentru ca acest resortisant al unei țări terțe să poată păstra un drept de ședere personal în temeiul acestei dispoziții.

D – Cu privire la a doua și la a treia întrebare preliminară

83. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle dacă articolul 20 TFUE și/sau articolul 21 TFUE trebuie interpretate în sensul că se opun ca un stat membru să refuze unui cetățean al Uniunii dreptul de ședere pe teritoriul său atunci când s-a constatat de către o instanță competentă că expulzarea sa în statul membru a cărui cetățenie o are ar încălca articolul 8 din CEDO și articolul 7 din cartă.

84. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere are în vedere aceeași situație, însă în privința unui resortisant al unei țări terțe care ar fi părintele căruia i-a fost încredințat în mod exclusiv cetățeanul Uniunii.

85. Aceste întrebări au fost examinate împreună de toate părțile care au depus observații scrise, cu excepția guvernului Regatului Unit. Considerăm de asemenea că aceste două întrebări pot fi analizate împreună în lumina Hotărârii Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645).

86. Astfel, cauza în care s-a pronunțat această hotărâre avea în vedere o situație comparabilă, întrucât aceasta privea copii cetățeni ai Uniunii, născuți într-un stat membru a cărui cetățenie nu o aveau, având tatăl cetățean al Uniunii și mama resortisant al unei țări terțe. Or, în hotărâre, Curtea a ales să analizeze în mod prioritar problema în raport cu articolul 21 TFUE, în condițiile în care doar articolul 20 TFUE fusese invocat de instanța de trimitere²⁷.

27 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctele 20, 21 și 32).

1. Concluziile referitoare la articolul 21 TFUE care se desprind din Hotărârea Alokpa și Moudoulou

87. În Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), Curtea a amintit că, în cadrul unei situații în care un cetățean al Uniunii s-a născut în statul membru gazdă și nu și-a exercitat dreptul la liberă circulație, termenii „dispune de resurse suficiente”, care figurează la articolul 7 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2004/38 și care condiționează legalitatea șederii care depășește trei luni, „trebuiau interpretați în sensul că este suficient ca cetățenii Uniunii să aibă la dispoziție astfel de resurse, fără ca această dispoziție să cuprindă nici cea mai mică cerință în ceea ce privește proveniența acestora, ele putând fi furnizate, printre altele, de resortisantul unui stat terț, părinte al cetățenilor de vârstă mică în cauză”²⁸.

88. Din această constatare decurge o jurisprudență constantă potrivit căreia, „dacă articolul 21 TFUE și Directiva 2004/38 conferă un drept de ședere în statul membru gazdă resortisantului minor de vârstă mică al altui stat membru care îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) litera (b) din directiva menționată, aceleași dispoziții permit părintelui care asigură îngrijirea efectivă a acestui resortisant să locuiască împreună cu el în statul membru gazdă”²⁹.

89. Astfel, „refuzul de a permite unui părinte, resortisant al unui stat membru sau al unui stat terț, care are în mod efectiv în întreținere un cetățean al Uniunii minor, să locuiască împreună cu acest cetățean în statul membru gazdă ar lipsi de orice efect util dreptul de ședere al acestuia din urmă, dat fiind că, pentru un copil de vârstă mică, a beneficia de dreptul de ședere implică în mod necesar ca acest copil să aibă dreptul de a fi însoțit de persoana în a cărei întreținere efectivă se află și, prin urmare, ca această persoană să fie în măsură să aibă reședința împreună cu el în statul membru gazdă pe durata acestei șederii”³⁰.

90. Întrucât situația de fapt din litigiul principal este asemănătoare, nu vedem niciun motiv de îndepărtare de la această jurisprudență constantă și de la consecința potrivit căreia revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă copiii doamnei NA îndeplinesc condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38 și beneficiază, prin urmare, de un drept de ședere în statul membru gazdă în temeiul articolului 21 TFUE³¹.

91. Prin urmare, este vorba, „[i]n special, [despre] verific[area] dacă respectivii copii dispun, ei înșiși sau prin intermediul mamei lor, de resurse suficiente și de o asigurare de sănătate completă în sensul articolului 7 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2004/38”³².

92. În caz contrar, Curtea a decis că articolul 21 TFUE nu se opunea ca resortisantului unei țări terțe să i se refuze dreptul de ședere, chiar dacă acesta asigură îngrijirea exclusivă a unor copii de vârstă mică, cetățeni ai Uniunii, care locuiesc împreună cu acesta pe teritoriul unui stat membru a cărui cetățenie nu o au³³.

28 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 27), care face trimitere la punctele 28 și 30 din Hotărârea Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639).

29 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 29), care face trimitere la punctele 46 și 47 din Hotărârea Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639).

30 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 28 și jurisprudența citată).

31 — A se vedea în acest sens Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 30 și jurisprudența citată).

32 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 30 și jurisprudența citată).

33 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 31 și dispozitivul).

93. Aplicarea eventuală a articolului 7 din cartă (și/sau a articolului 8 din CEDO) nu ne pare să aibă o incidență asupra acestui raționament în sensul că acesta privește în mod specific dreptul la liberă circulație, care este garantat prin articolul 21 TFUE, „sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora”, precum articolul 7 din Directiva 2004/38³⁴.

2. Concluziile referitoare la articolul 20 TFUE desprinse din Hotărârea Alokpa și Moudoulou

94. Dacă articolul 21 TFUE nu permite, fără îndeplinirea unor condiții, să se întemeieze dreptul de ședere al resortisantului unei țări terțe căruia i-au fost încredințați exclusiv copii minori cetățeni ai Uniunii, Curtea a recunoscut articolului 20 TFUE o sferă de aplicare autonomă.

95. Astfel, în Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), Curtea a indicat în mod expres că instanța națională trebuia, în temeiul articolului 20 TFUE, „să verifice de asemenea dacă un astfel de drept de ședere nu îi poate fi totuși acordat în mod excepțional pentru a nu exista riscul de a nu respecta efectul util al cetățeniei Uniunii de care se bucură copiii [resortisantului unei țări terțe căruia aceștia i-au fost încredințați exclusiv], dat fiind că, drept consecință a unui astfel de refuz, acești copii ar fi obligați, în fapt, să părăsească teritoriul Uniunii privit în ansamblul său, împiedicându-i astfel să beneficieze în mod efectiv de substanța drepturilor pe care le conferă respectivul statut”³⁵.

96. În realitate, este vorba în acest caz despre substratul jurisprudenței inițiate prin Hotărârea Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), astfel cum a fost confirmată și precizată în mai multe hotărâri ulterioare³⁶.

97. Din această jurisprudență rezultă că dreptul de ședere trebuie acordat pe baza articolului 20 TFUE în favoarea unui resortisant al unei țări terțe, părinte al unui cetățean al Uniunii, cu condiția ca refuzul dreptului de ședere respectiv să priveze acest cetățean de beneficiul efectiv al substanței drepturilor conferite de statutul său de cetățean al Uniunii, obligându-l să părăsească teritoriul Uniunii privit în ansamblul său.

98. Criteriul de apreciere a „privării de esența drepturilor” este, începând cu Hotărârea Dereci și alții (C-256/11, EU:C:2011:734) clar stabilit³⁷. Problema care se ridică este cea a aprecierii sale: obligația de a părăsi teritoriul Uniunii trebuie interpretată din punct de vedere juridic sau *in concreto*, în raport cu situația de fapt?

34 — Avocatul general Mengozzi ridicase de asemenea problema posibilității ca dispozițiile cartei să permită o interpretare mai puțin strictă sau chiar ignorarea condițiilor prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38 pentru a asigura respectarea vieții de familie consacrate la articolul 7 din cartă (Concluziile avocatului general Mengozzi prezentate în cauza Alokpa și Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:197, punctul 34). Concluzia sa era asemănătoare cu a noastră, întrucât considera că „[o] astfel de ipoteză p[ărea] totuși greu de conceput în măsura în care rezultatul ei ar fi acela că s-ar face abstracție de limitele stabilite de articolul 21 TFUE în ceea ce privește dreptul cetățenilor Uniunii de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre” (punctul 35), avocatul general Mengozzi făcând trimitere, în această privință, la condițiile prevăzute de Directiva 2004/38.

35 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 33).

36 — A se vedea Hotărârile McCarthy (C-434/09, EU:C:2011:277, punctul 47), Dereci și alții (C-256/11, EU:C:2011:734, punctele 64, 66 și 67), Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, punctul 71), Ymeraga și alții (C-87/12, EU:C:2013:291, punctul 36), precum și Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 32). A se vedea de asemenea analiza evoluției acestei jurisprudențe în Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauzele Rendón Marín și CS (C-165/14 și C-304/14, EU:C:2016:75).

37 — A se vedea în special Nic Shuibhne, N., „(Some of) The Kids Are All Right”, *CML Rev.*, 2012 (49), p. 349-380, în special p. 362; Lenaerts, K., „The concept of EU citizenship in the case law of the European Court of Justice”, *ERA Forum*, 2013, p. 569-583.

3. Criteriile de apreciere a obligației de a părăsi teritoriul Uniunii în ansamblul său

99. În calitate de resortisanți germani, cei doi copii ai lui NA au, în mod evident, dreptul de a locui în Germania. În consecință, în cazul în care acestea ar trebui să părăsească teritoriul Regatului Unit pentru a se deplasa în Germania, mama lor ar avea un drept de ședere *derivat* în acest din urmă stat, în conformitate cu principiile stabilite în Hotărârea Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124)³⁸.

100. Astfel, în caz contrar, MA și IA ar fi obligate să părăsească teritoriul Uniunii pentru a-și urma mama, după toate probabilitățile în Pakistan, ceea ce le-ar priva de beneficiul efectiv al substanței drepturilor conferite de statutul lor de cetățeni ai Uniunii.

101. O situație comparabilă se afla la originea cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645).

102. În această cauză, doamna Alokpa susținea că, în cazul în care autoritățile luxemburgheze i-ar refuza dreptul de ședere în timp ce ar locui pe teritoriul acestui stat membru împreună cu copiii săi, cetățeni francezi, aceasta s-ar afla în imposibilitatea de deplasare și de ședere în Franța împreună cu ei și, prin urmare, ar fi obligată să se întoarcă în Togo.

103. Potrivit avocatului general Mengozzi, prin urmare, era necesar „să se verifice dacă executarea unei astfel de decizii ar avea drept efect, în sensul jurisprudenței Ruiz Zambrano și Dereci și alții, citată anterior, să oblige în fapt cetățenii Uniunii să părăsească teritoriul acesteia, privit în ansamblul său, lipsindu-i de posibilitatea de a beneficia efectiv de esența drepturilor conferite de statutul lor”³⁹.

104. Or, în hotărârea ulterioară, Curtea a constatat, în acord cu aprecierea avocatului general Mengozzi, că „doamna Alokpa, în calitatea sa de mamă a lui Jarel și a lui Eja Moudoulou și de persoană care asigură, singură, îngrijirea efectivă a copiilor de la nașterea lor, ar putea beneficia de un drept derivat de a-i însoți și de a locui cu aceștia pe teritoriul francez”⁴⁰.

105. Curtea a dedus de aici că, „în principiu, refuzul autorităților luxemburgheze de a-i acorda doamnei Alokpa dreptul de ședere nu poate avea drept consecință obligarea copiilor ei să părăsească teritoriul Uniunii privit în ansamblul său”⁴¹. Aceasta a precizat totuși, în cuprinsul aceluiași punct, că revine *însă* instanței de trimitere „sarcina de a verifica dacă, *în lumina tuturor împrejurărilor din litigiul principal, această situație se regăsește într-adevăr în speță*”⁴².

106. Această din urmă precizare ne pare esențială. Ea are sens numai în cazul în care aprecierea testului „privării de esența drepturilor” nu este doar o chestiune juridică.

107. Astfel, posibilitatea juridică – cu alte cuvinte teoretică – pentru copiii cetățeni ai Uniunii și părintele resortisant al unei țări terțe, care asigură îngrijirea exclusivă a acestora, de a locui pe teritoriul statului membru ai cărui resortisanți sunt copiii săi a fost recunoscută de către Curte.

108. Or, Curtea încredințează în mod expres instanței naționale sarcina de a verifica dacă, „în lumina *tuturor împrejurărilor din litigiul principal*”⁴³, refuzul statului membru gazdă de a acorda dreptul de ședere părintelui resortisant al unei țări terțe nu poate avea drept consecință obligarea copiilor săi să părăsească teritoriul privit în ansamblul său.

38 — A se vedea în acest sens Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctele 34 și 35).

39 — Concluziile avocatului general Mengozzi prezentate în cauza Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:197, punctul 52).

40 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 34).

41 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 35). Sublinierea noastră.

42 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 35). Sublinierea noastră.

43 — Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 35). Sublinierea noastră.

109. Din această precizare rezultă că, pe de o parte, circumstanțele care trebuie luate în considerare sunt, în mod necesar, factuale⁴⁴ și că, pe de altă parte, acestea sunt susceptibile să împiedice posibilitatea teoretică de a nu trebui să părăsească teritoriul Uniunii privit în ansamblul său. Cu alte cuvinte, principiul stabilit în Hotărârea Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124) ar putea fi „reactivat” în privința statului a cărui cetățenie o au copiii⁴⁵.

110. Această examinare de fapt a testului „privării de esența drepturilor” este conformă cu logica care trebuie să prevaleze la interpretarea cetățeniei Uniunii.

111. Astfel, statutul de cetățean al Uniunii are, potrivit afirmației constante a Curții, vocația de a fi statutul *fundamental* al resortisanților statelor membre⁴⁶. În consecință, nu poate fi vorba despre o formă fără conținut. Astfel cum a subliniat recent avocatul general Szpunar, „[a] le afirma resortisanților statelor membre că ei sunt cetățeni ai Uniunii creează așteptări, definind în același timp drepturi și obligații”⁴⁷.

112. Or, dacă dreptul de a circula sau de a se stabili este citat în mod expres ca un drept al cetățeanului Uniunii la articolele 20 TFUE și 21 TFUE, precum și la articolul 45 din cartă, nu se poate nega cetățeanului respectiv faptul de a fi creat eventual în alt stat membru decât al său o legătură reală și durabilă mai semnificativă sau substanțială decât în statul membru a cărui cetățenie o deține.

113. Dreptul Uniunii poate oferi conținut conceptului de cetățenie a Uniunii numai cu condiția ca protecția sa să aibă legătură cu atașamentul față de un loc, cu faptul de a fi stabilit pe un teritoriu și de a se integra nu numai în viața administrativă și economică a țării gazdă, ci și în viața sa socială și culturală⁴⁸.

114. Cu alte cuvinte, posibilitatea ca un resortisant al unei țări terțe și copiii săi, cetățeni ai Uniunii, să se poată deplasa în statul membru a cărui cetățenie o dețin nu se poate susține numai teoretic⁴⁹.

115. Or, în speță, pare cert că copiii lui NA, deși sunt cetățeni germani, nu au nicio legătură cu acest stat membru pe teritoriul căruia nu au locuit niciodată și a cărui limbă nu o cunosc. Născute și școlarizate în Regatul Unit, fiicele lui NA și-au *construit* cetățenia în statul membru respectiv.

116. Comisia însăși constată, în observațiile sale scrise, că, deși fiicele doamnei NA beneficiază, „în calitate de resortisanți germani, de un drept de ședere necondiționat în Germania, este de asemenea cert să nu se poate aștepta în mod rezonabil din partea lor sau a mamei lor să locuiască în această țară și, pe acest temei, instanțele naționale au considerat că nu puteau fi expulzate din Regatul Unit în Germania fără să existe o încălcare a CEDO”⁵⁰.

44 — În Hotărârea Dereci și alții (C-256/11, EU:C:2011:734), Curtea lăsase deja instanței naționale sarcina de a stabili dacă refuzul de a acorda un drept de ședere resortisantului unei țări terțe nu determina privarea de beneficiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii membrilor familiei sale. Ca răspuns la anumite critici formulate de o parte a doctrinei în această privință, Koen Lenaerts răspunde că problema dacă, prin obligarea domnului Dereci să părăsească Austria, copiii săi ar fi obligați să îl urmeze este „clearly a factual question” (Lenaerts, K., „The concept of EU citizenship in the case law of the European Court of Justice”, *ERA Forum*, 2013, p. 569-583, în special p. 575, nota de subsol 32). Nu putem decât să aprobăm această constatare.

45 — Expresia este împrumutată de la Anne Rigaux (Rigaux, A., „Regroupement familial”, *Europe*, decembrie 2013, comentariul 499).

46 — A se vedea în special Hotărârile Grzelczyk (C-184/99, EU:C:2001:458, punctul 31), D’Hoop (C-224/98, EU:C:2002:432, punctul 28), Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2002:493, punctul 82), Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 22), Orfanopoulos și Oliveri (C-482/01 și C-493/01, EU:C:2004:262, punctul 65), Pusa (C-224/02, EU:C:2004:273, punctul 16), Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, punctul 25), Bidar (C-209/03, EU:C:2005:169, punctul 31), Comisia/Austria (C-147/03, EU:C:2005:427, punctul 45), Schempp (C-403/03, EU:C:2005:446, punctul 15), Spania/Regatul Unit (C-145/04, EU:C:2006:543, punctul 74), Comisia/Țările de Jos (C-50/06, EU:C:2007:325, punctul 32), Huber (C-524/06, EU:C:2008:724, punctul 69), Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104), Prinz și Seeberger (C-523/11 și C-585/11, EU:C:2013:524, punctul 24), precum și Martens (C-359/13, EU:C:2015:118, punctul 21).

47 — Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauzele Rendón Marín și CS (C-165/14 și C-304/14, EU:C:2016:75, punctul 117).

48 — A se vedea în această privință Azoulai, L., „Le sujet des libertés de circuler”, în Dubout, É., și Maitrot de la Motte, A., *L’unité des libertés de circulation – In varietate concordia?*, Bruylant, 2013, p. 385-411, în special p. 408.

49 — Expresia este împrumutată de la avocatul general Szpunar (a se vedea Concluziile sale prezentate în cauzele Rendón Marín și CS, C-165/14 și C-304/14, EU:C:2016:75, nota de subsol 109).

50 — A se vedea punctul 36 din observațiile scrise ale Comisiei.

117. Prin urmare, considerăm că, în cazul în care aceste informații ar fi confirmate de instanța de trimitere, ar reveni acesteia sarcina de a recunoaște lui MA și lui IA dreptul de ședere în Regatul Unit în temeiul articolului 20 TFUE, NA însăși obținând, în mod indirect, un drept de ședere derivat. Astfel, refuzul acestui drept copiilor doamnei NA i-ar lipsi de posibilitatea de a beneficia efectiv de esența drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii. Or, potrivit Hotărârii Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), articolul 20 TFUE se opune unei asemenea consecințe⁵¹.

4. Cu privire la incidența articolului 7 din cartă și a articolului 8 din CEDO

118. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere amintește că s-a constatat pe cale judiciară că expulzarea cetățenilor Uniunii, în speță copii, din statul membru gazdă în statul membru a cărui cetățenie o dețin ar încălca drepturile conferite de articolul 8 din CEDO și de articolul 7 din cartă.

119. O asemenea constatare este de natură să aibă un impact asupra răspunsului care trebuie dat la această întrebare?

120. Efectele articolului 7 din cartă și ale articolului 8 din CEDO asupra aplicării articolului 20 TFUE au fost puse deja în discuție în fața Curții. În Hotărârea Dereci și alții (C-256/11, EU:C:2011:734), aceasta a răspuns considerând că, „în cazul în care instanța de trimitere consideră, în lumina circumstanțelor din litigiile principale, că situația reclamanților din litigiile principale intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, aceasta va trebui să examineze dacă refuzul acordării dreptului de ședere acestor reclamanți aduce atingere dreptului la respectarea vieții private și de familie prevăzut la articolul 7 din cartă. În schimb, dacă instanța consideră că situația nu intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, va trebui să efectueze o astfel de examinare în lumina articolului 8 alineatul (1) din CEDO”⁵².

121. Această concluzie ne surprinde. Astfel, în Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645), Curtea nu ezită să statueze că „articolele 20 TFUE și 21 TFUE trebuie interpretate în sensul că nu se opun ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe dreptul de ședere pe teritoriul său, în condițiile în care acest resortisant are în îngrijirea sa exclusivă copii de vârstă mică, cetățeni ai Uniunii, care locuiesc cu acesta în statul membru respectiv de la nașterea lor, fără să aibă cetățenia acestui stat membru și fără să își fi exercitat dreptul la liberă circulație, cu condiția ca acești cetățeni ai Uniunii să nu îndeplinească cerințele prevăzute de Directiva 2004/38 sau ca un astfel de refuz să nu îi priveze pe respectivii cetățeni de beneficiul efectiv al substanței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii”⁵³.

122. Dacă o dispoziție a tratatului nu se opune ca un stat membru să refuze un drept de ședere sub rezerva respectării anumitor condiții, înseamnă că, prin ipoteză, ne aflăm în domeniul de aplicare al acestei dispoziții⁵⁴. În caz contrar, Curtea ar trebui să se declare necompetentă să răspundă la întrebarea adresată.

51 — A se vedea în acest sens Hotărârea Alokpa și Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, punctul 36 și dispozitivul).

52 — Punctul 72.

53 — Punctul 36 și dispozitivul.

54 — A se vedea în acest sens Carlier, J.-Y., „La libre circulation des personnes dans l’Union européenne”, *Journal de droit européen*, 2014, p. 167-175, în special p. 174. Aceasta este și interpretarea susținută de avocatul general Sharpston în cauzele O. și alții (C-456/12 și C-457/12, EU:C:2013:837). Astfel, potrivit avocatului general Sharpston, „o situație juridică trebuie să fie analizată prin prisma cartei dacă, dar numai dacă o dispoziție a dreptului Uniunii impune statului membru o obligație pozitivă sau negativă (indiferent dacă această obligație ia naștere prin intermediul tratatelor sau al dreptului derivat al Uniunii)” (punctul 61). Or, aceasta este efectiv situația în speță, în ceea ce privește articolul 20 TFUE, întrucât acesta *condiționează* posibilitatea statelor membre de a refuza dreptul de ședere de îndeplinirea anumitor cerințe.

123. Prin urmare, ne pare cert că întrebările legate de aplicarea articolului 20 TFUE și incidența cetățeniei Uniunii asupra dreptului de ședere intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii⁵⁵.

124. În consecință, deși instanța de trimitere a considerat că expulzarea unui cetățean al Uniunii ar aduce atingere articolului 7 din cartă [sau articolului 8 alineatul (1) din CEDO, întrucât conținutul lor este echivalent), această apreciere trebuie să țină seama de aplicarea articolului 20 TFUE și de aprecierea testului „privării de esența drepturilor”.

125. Pe de altă parte, integrarea articolului 7 din cartă în observațiile instanței naționale referitoare la aplicarea articolului 20 TFUE nu ne pare de natură să determine o extindere a domeniului de aplicare al dreptului Uniunii, extindere care ar fi contrară articolului 51 alineatul (2) din cartă.

126. Astfel, cetățenia europeană consacrată la articolul 20 TFUE declanșează protecția drepturilor fundamentale – și în mod specific, în speță, articolul 7 din cartă –, și nu invers⁵⁶.

5. Concluzie intermediară

127. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem să se răspundă la a doua și la a treia întrebare adresate de instanța de trimitere că articolele 20 TFUE și 21 TFUE trebuie interpretate în sensul că se opun ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe dreptul de ședere pe teritoriul său, în condițiile în care acest resortisant are în întreținerea sa exclusivă copii, cetățeni ai Uniunii, care locuiesc împreună cu el în acest stat membru de la nașterea lor, fără să aibă cetățenia aceluiași stat și fără să își fi exercitat dreptul de liberă circulație, în măsura în care acești cetățeni ai Uniunii îndeplinesc condițiile stabilite de Directiva 2004/38 sau, în caz contrar, un astfel de refuz îi privează, în fapt, pe cetățenii respectivi de beneficiul efectiv al substanței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice în lumina tuturor circumstanțelor speței. În cazul în care s-a considerat pe cale judiciară că expulzarea cetățenilor Uniunii în cauză ar aduce atingere articolului 7 din cartă sau articolului 8 alineatul (1) din CEDO, instanța națională trebuie să țină seama de aceasta.

E – Cu privire la a patra întrebare preliminară

128. Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 trebuie interpretat în sensul că un copil, precum și, pe cale de consecință, părintele care asigură îngrijirea acestuia beneficiază de dreptul de ședere în statul membru gazdă atunci când părintele care este cetățean al Uniunii și care a lucrat în acest stat membru a încetat să mai locuiască aici înainte de școlarizarea copilului în statul respectiv.

129. Jurisprudența Curții ne permite să răspundem afirmativ la această întrebare.

55 — Aceasta este și concluzia la care ajunge avocatul general Szpunar în Concluziile sale prezentate în cauzele Rendón Marín și CS (C-165/14 și C-304/14, EU:C:2016:75, punctele 119 și 120), care se declară „convins” de faptul că situațiile care se înscriu în cadrul jurisprudenței inițiate prin Hotărârile Zhu și Chen (C-200/02, EU:C:2004:639), Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104), precum și Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124) intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii. Astfel, avocatul general Szpunar pornește de la constatarea că resortisanții statelor membre beneficiază de statutul de cetățean al Uniunii. „Prin urmare, în calitate de cetățeni ai Uniunii, acești copii au dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul Uniunii și orice limitare a acestui drept intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii” (punctul 120).

56 — A se vedea în acest sens Kochenov, D., „The Right to Have *What* Rights? EU Citizenship in Need of Clarification”, *European Law Journal*, vol. 19, 2013, p. 502-516, în special p. 511. A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Sharpston prezentate în cauzele O. și alții (C-456/12 și C-457/12, EU:C:2013:837, punctele 62 și 63).

130. Astfel, potrivit Curții, „[d]reptul recunoscut la articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 copilului unui lucrător migrant de a-și continua, în condiții optime, școlarizarea în statul membru gazdă implică în mod necesar dreptul respectivului copil de a fi însoțit de persoana care îi asigură în fapt îngrijirea și, prin urmare, ca, pe durata studiilor, această persoană să fie în măsură să locuiască împreună cu el pe teritoriul statului membru respectiv. Refuzul acordării unui permis de ședere părintelui care îngrijește efectiv copilul care își exercită dreptul de a-și continua școlarizarea în statul membru gazdă ar aduce atingere acestui drept”⁵⁷.

131. Copiii unui resortisant al unui stat membru care lucrează sau a lucrat în statul membru gazdă și părintele în îngrijirea căruia se află în fapt aceștia se pot prevala, așadar, în acest din urmă stat de un drept de ședere în temeiul numai al articolului 12 primul paragraf din Regulamentul nr. 1612/68⁵⁸.

132. În Hotărârea Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83), Curtea a amintit că „articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 urmărește în special să asigure copiilor lucrătorului resortisant al unui stat membru posibilitatea de a-și efectua și, eventual, de a-și finaliza școlarizarea în statul membru gazdă, chiar dacă lucrătorul respectiv nu mai desfășoară o activitate salariată”⁵⁹.

133. Aceasta a precizat de asemenea că, „[p]otrivit unei jurisprudențe consacrate, articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 nu impune decât ca respectivul copil să fi locuit împreună cu părinții săi sau cu unul dintre aceștia pe teritoriul unui stat membru în perioada în care cel puțin unul dintre părinți locuia în statul respectiv cu statutul de lucrător (Hotărârile [Brown (197/86, EU:C:1988:323)], punctul 30, și Gaal [(C-7/94, EU:C:1995:118)], punctul 27)”⁶⁰.

134. Într-o manieră chiar mai clară, Curtea a statuat că „[d]reptul de ședere al copilului în acest stat pentru a urma studii, în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, și, în consecință, dreptul de ședere al părintelui care îi asigură în fapt îngrijirea nu pot fi supuse, așadar, condiției ca unul dintre părinții copilului să fi desfășurat, la data la care acesta din urmă și-a început studiile, o activitate profesională în calitate de lucrător migrant în statul membru gazdă”⁶¹.

135. În Hotărârea Ibrahim și Secretary of State for the Home Department, Curtea a indicat în plus, într-o ipoteză în care unul dintre copiii în cauză a fost școlarizat după ce părintele fost lucrător migrant a părăsit statul membru gazdă, că „dreptul la egalitate de tratament în ceea ce privește accesul la instrucție nu este limitat la copiii lucrătorilor migranți. Acesta este aplicabil și copiilor foștilor lucrători migranți”⁶².

136. Reiese, așadar, în mod incontestabil din această jurisprudență că articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 trebuie interpretat în sensul că un copil, precum și, pe cale de consecință, părintele care asigură îngrijirea acestuia beneficiază de dreptul de ședere în statul membru gazdă în cazul în care părintele care este cetățean al Uniunii și care a lucrat în acest stat membru a încetat să mai locuiască aici înainte ca copilul să își înceapă studiile în statul respectiv.

137. Această interpretare a articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 este, pe de altă parte, conformă cu principiul potrivit căruia această dispoziție „nu poate fi interpretat[ă] restrictiv și nu trebuie, în orice caz, să fie lipsit[ă] de efect util”⁶³.

57 — Hotărârea Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2002:493, punctul 73). A se vedea de asemenea Hotărârea Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83, punctul 39).

58 — A se vedea în acest sens Hotărârile Ibrahim și Secretary of State for the Home Department (C-310/08, EU:C:2010:80, punctul 59), Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83, punctul 36), precum și Alarape și Tijani (C-529/11, EU:C:2013:290, punctul 26).

59 — Hotărârea Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83, punctul 51). Sublinierea noastră. Curtea face trimitere la punctul 69 din Hotărârea Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2002:493).

60 — Hotărârea Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83, punctul 52).

61 — Hotărârea Teixeira (C-480/08, EU:C:2010:83, punctul 74). Sublinierea noastră.

62 — Hotărârea Ibrahim și Secretary of State for the Home Department (C-310/08, EU:C:2010:80, punctul 39). Sublinierea noastră.

63 — Hotărârea Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2002:493, punctul 73).

138. Vom adăuga, în orice caz, că din situația de fapt aflată la originea Hotărârii Alarape și Tijani (C-529/11, EU:C:2013:290) decurge că principiile amintite anterior se aplică și resortisanților unor țări terțe, ascendenți ai unor cetățeni ai Uniunii.

VI – Concluzie

139. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [Curtea de Apel (Anglia și Țara Galilor) (Secția civilă)], după cum urmează:

- „1) În ipoteza în care divorțul urmează unor acte de violență domestică, articolul 13 alineatul (2) primul paragraf litera (c) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE nu impune ca cetățeanul Uniunii Europene, soț al resortisantului unei țări terțe, să locuiască el însuși pe teritoriul statului membru gazdă, conform articolului 7 alineatul (1) din această directivă, la momentul divorțului, pentru ca acest resortisant al unei țări terțe să poată păstra un drept de ședere personal în temeiul acestei dispoziții.
- 2) Articolele 20 TFUE și 21 TFUE trebuie interpretate în sensul că se opun ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe dreptul de ședere pe teritoriul său, în condițiile în care acest resortisant are în întreținerea sa exclusivă copii, cetățeni ai Uniunii, care locuiesc împreună cu el în acest stat membru de la nașterea lor, fără să aibă cetățenia aceluiași stat și fără să își fi exercitat dreptul de liberă circulație, în măsura în care acești cetățeni ai Uniunii îndeplinesc condițiile stabilite prin Directiva 2004/38 sau, în caz contrar, un astfel de refuz îi privează, în fapt, pe cetățenii respectivi de beneficiul efectiv al substanței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice în lumina tuturor circumstanțelor speței. În cazul în care s-a considerat pe cale judiciară că expulzarea cetățenilor Uniunii în cauză ar aduce atingere articolului 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene sau articolului 8 alineatul (1) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, instanța națională trebuie să țină seama de aceasta.
- 3) Articolul 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității trebuie interpretat în sensul că un copil, precum și, pe cale de consecință, părintele care asigură îngrijirea acestuia beneficiază de dreptul de ședere în statul membru gazdă în cazul în care părintele care este cetățean al Uniunii și care a lucrat în acest stat membru a încetat să mai locuiască aici înainte ca copilul să își fi început studiile în statul respectiv.”